

ТУВЕ ЯНСОН ОРАНЖЕРИЯТА

Превод от шведски: Анелия Петрунова, 2012

chitanka.info

I

Когато Чичото остаря, започна да се интересува от ботаника. Собствено семейство така и не създаде, но имаше многобройни и добронамерени роднини, които се грижеха да му е добре. Накупиха му ботанически справочници, ценни и красиво илюстрирани. Чичото похвалваше всяка нова книга и я слагаше настрана.

А когато всички отидеха на работа, на училище и където там ходеха, той излизаше в града и вземаше трамвая до Ботаническата градина. Пътуването беше крайно неприятно и, както редовно му се струваше, противно студено, но възнаграждението за това трудно начинание бе повече от задоволително: очакването и вълнуващият момент, в който отваряше вратата към Оранжерията и го лъхваше топлината със сладък мек аромат на цветя. И тишината. Там почти никога нямаше хора.

Чичото не бързаше за посещението на езерото с водните лилии, него винаги оставяше за края. Вървеше през тесните коридори сред тропическа зеленина, джунглата го обгръщаше отвсякъде, но той никога не докосваше растенията и не четеше табелите с имената им. Само понякога се случваше да изпита неустойимо желание да се гмурне сред тези пищни цветове, да се изгуби в обожание, без да се съобразява с никого, и да чувства, вместо да наблюдава. Този опасен копнеж се усилваше още повече при езерото с водните лилии — с лотосите — плитък басейн, където от прозрачната вода с непрестанно бълбукане избликваша мехурчета — какво ли би било усещането, ако си свали ботушите, навие крачолите и прекрачи вътре, ако бавно нагази между цветята и широките им листа и ги остави да му направят път и пак да се затворят след него, сякаш нищичко не се е случило? Съвсем сам, стоплен и сам в Оранжерията.

До водата имаше малка пейка от боядисано в бяло ковано желязо — там Чичото седнаше, за да отпочинат краката му, и потъваше в съзерцание и смътни размисли, които постепенно се освобождаваха от цялата тревога, съпътстваща външния свят.

Високо над езерото се издигаше големият стъклен купол, построен толкова отдавна, че беше истинска радост за окото. Мостът под купола, ажурно произведение на *ар нуво*, наподобяваше пеперуда, а виещата се стълба към него притежаваше същата игриво примамваща елегантност. Понякога хората се изкачваха по нея и се разхождаха известно време по моста, после пак слизаха и изчезваха, еднакво забързани всеки път. Почти не поглеждаха към езерото с водните лилии.

„Магарета — мислеше Чичото, — краката им здрави, а умът — плитък.“

Портиерът се намираше зад голям, избуял храст, седеше си там и четеше вестник или плетеше на една кука. Чичото на няколко пъти замалко да попита каква е целта на цялото това плетене, но се отказа. Предпочиташе да си запази спокойствието с мълчалива дистанция. Двамата се поздравяваха с леко кимване.

Случваше се портиерът да излезе иззад храста и да мине покрай езерото с водните лилии при изпълнение на някое от задълженията си. Веднъж се появи тъкмо когато Чичото си тръгваше и избърза да му отвори тежката врата. В дома си Чичото не допускаше да му се отварят врати, но в този случай ставаше въпрос за естествена проява на почит, която можеше да приеме. Нали беше *the grand old man*^[1] на Оранжерията, единственият, който разбираше.

Един ден Чичото пристигна и откри, че не е сам на пейката. На нея седеше възрастен господин с кадифена яка и увиснали мустаци. Чичото продължи през зелените коридори и когато се измори, се върна при езерото, но пейката все още беше заета. Тя бе съвсем малка и мястото стигаше точно за двама. Чичото се позавъртя, позавъртя и си тръгна.

Следващия път същият господин седеше на пейката на Чичото с книга в ръце, дори не гледаше към водните лилии, а четеше. Чичото наистина се подразни, отиде при портиера и наруши мълчанието между тях, като рече:

— Кой е този? Често ли идва?

— Да — отговори портиерът, — напоследък всеки ден. Наистина съжалявам, че така се получава.

И действително: всеки ден, когато Чичото отидеше в Оранжерията, старецът вече беше там, и то по средата на пейката.

Дори да се преместеше, щяха да са принудени да седят почти прилепени, нещо абсолютно идиотско, ако си мълчаха, та най-вероятно щеше да бъде въвличен в разговор. А този тип сигурно беше приказлив, изглеждаше толкова древен, че вероятно се чувстваше доста самотен.

Портиерът му носеше стол, но Чичото не го искаше, стоеше и чакаше зад една палма и краката му отмаляваха все повече и повече. Нито веднъж натрапникът не си вдигна задника, за да поразгледа наоколо: седеше като залепен и четеше със смешни кръгли очилца на носа. Чичото вземаше трамвая за дома си разгневен и разочарован в последния момент, преди роднините да се върнат от работа.

Един път се разстрои повече от обикновено. Тъкмо тръгна да си ходи, онзи се изправи с явното намерение също да си върви: пейката най-сетне се освободи, но твърде късно. Чичото се опита да се измъкне пръв, но другият се оказа по-бърз в краката, отколкото можеше да се предположи, та двамата стигнаха до изхода едновременно. И дъртакът отвори вратата пред Чичото и зачака! Непоносимо, унизително положение. Никой от тях не помръдваше, никой нищо не казваше. Чичото бе решил дума да не продума на натрапника.

Портиерът спаси положението: тъй като беше мъдър мъж, а и цветята леко му бяха подосадили, понякога се зазяпваше в заниманията на малкото посетители, та сега дотича, бързо и рутинирано отвори другото крило на вратата, поклони се и гостите на Оранжерията преминаха рамо до рамо, за да поемат без колебание в различни посоки. Така Чичото бе принуден да заобиколи отдалеч, за да стигне до трамвая. А на следващия ден дъртакът отново беше на пейката му — седеше и четеше точно по средата.

Проблемът с пейката прерасна почти в изтезание за Чичото и той започна да възприема другия като свой личен враг. Нощем лежеше и размишляваше на колко ли години е онзи — по-възрастен или по-млад, — има ли роднини, които се грижат за него, възможно ли е да нехае за цветята и да ходи в Оранжерията само заради топлината, какво толкова чете и дали огромните му мустаци не са някакво предизвикателство...

И най-накрая, един зимен ден, пейката опразня. Чичото бързо седна, впери поглед в езерото с водните лилии, което толкова отдавна не беше имал възможност да съзерцава. Но с покоя му бе свършено — не можеше да мисли за друго, освен за стареца натрапник. И ето че

вратата се отвори и той се появи. Бастунът му почуква ритмично по пода чак до пейката, удари силно два пъти, а после:

— Седнали сте на моята пейка.

Щеше да е детинско да го апострофира с „Тя е моя!“, така че Чичото отчаяно затърси отговор, който да не е нито враждебен, нито уклончив. Накрая рече:

— Господине, глух съм като пън.

Врагът му въздъхна — прозвуча като въздишка на облекчение, — намърда се до Чичото и отвори книгата си, очевидно заета от библиотеката.

Тишината в Оранжерията се нарушаваше единствено от ромона на вода. Портиерът ги наблюдава известно време и се върна зад хроста си. По-нататък често му се удаваше възможност да разглежда двамата необелващи дума господата. Дошлият първи седна в единия край на пейката, а когато вторият пристигнеше, разменяха по кимване, винаги едно и също.

Когато Чичото разбра, че не е необходимо да говори, враждебността му премина в своеобразно неохотно уважение, което допълнително порасна, когато установи, че книгата от библиотеката е на Спиноза. Реши и той да си донесе книга, за да направи добро впечатление, и на следващия ден разгърна внушителния ботанически справочник, който роднините му бяха подарили. Томът бе тежък и неудобен за държане в скута, а текстът — прекалено ситен. Натрапникът до Чичото имаше навика от време на време на полувисок глас да повтаря нещо от страниците пред себе си, което може би го беше очаровало или разтревожило, или пък се случваше чисто и просто да си измърмори под носа колко е горещо или „Защо не мога да си седя на спокойствие?“... А един път изтърси презрително:

— Този нищо не знае за цветята, само се преструва.

Тогав Чичото се почувства толкова дълбоко засегнат, че забрави всякаква предпазливост, изправи се и извика:

— Вие сте този, който няма грам понятие от цветя! Дори не ги поглеждате! Защо не си седите вкъщи с идиотските си книги?

— Удивително — произнесе съседът му, свали си очилата и загледа Чичото заинтригуван. — Доколкото разбирам, и вие сте човек, който цени тишината. Казвам се Юсефсон.

— Вестерберг — представи се Чичото троснато, вдигна справочника си от пода, затвори го с трясък и седна.

— А сега — продължи Юсефсон, — надявам се, всеки от нас ще остави другия на мира. Може да опитаме заедно.

Така започна близостта им, наистина сурова и лаконична.

Постепенно стана ясно, че Юсефсон живее в шумно място, наричано Дом на спокойствието и пълно със скучни възрастни господа, жадни за общуване. Това бе споменато между другото и без коментар. Чичото вече не носеше ботаническия си справочник, защото тишината на Оранжерията отново ставаше за съзерцание и умиротворение, при това, колкото и да беше чудно, много по-голямо, отколкото докато си беше седял сам на пейката.

И изведнъж Юсефсон изчезна, не се види в Оранжерията цяла седмица. Чичото отиде при портиера и разпита, но той не знаеше нищо по въпроса.

Чичото си помисли: „Може би Юсефсон е болен. Трябва да го намеря“.

Портиерът му помогна да издири Дома на спокойствието в телефонния указател. Оказа се доста трудно да се свърже: през цялото време попадеше на грешно отделение, накрая някаква жена от кухнята обясни, че Юсефсон бил нервиран и не искал да вижда жива душа, така бил казал. Тя самата звучеше доста нервно.

Отвътре Домът на спокойствието се стори още по-неприятен на Чичото — той никога не си беше представял толкова много старчоци на едно място. У дома, където всички бяха много по-млади, той, естествено, представляваше изключение, направо екзотика някаква, но тук му се струваше, че е въввлечен в компактна анонимна маса, изведнъж превърнат в незначителна част от онова, което измореният ход на времето е изхвърлил на брега и забравил. Упътиха го до стаичката на Юсефсон, съвсем малка и наглед странно празна. Юсефсон се излежаваше завит до брадичката.

— Така значи — рече той. — Вестерберг, много ценя, че не сте домъкнали цветя. Между другото, изобщо не съм болен — отегчен съм. Седнете. Е, какво става със съзерцателя на лотоси?

— Портиерът ви праща поздрави — каза Чичото. — Малко се разтревожихме.

Огледа се къде да седне. И двата стола бяха отрупани с книги.

— Свалете ги на пода — каза Юсефсон нетърпеливо, — додежали са ми. Думи, думи и пак думи. Не помагат. Не са достатъчни. — Сетне продължи да говори, но някак повече на себе си: — Вестерберг, вие сте разглезен човек. И не разбирате колко много получавате даром. Продължавайте да си гледате безценните лотоси, гледайте ги, докато е време, и бъдете благодарен, че никога не ви се е налагало да се борите, за да достигнете до някоя идея. Искам да кажа: да търсите нещо, в което да си заслужава да вярвате и да го защитавате.

— Веднъж защитих една поляна — започна Чичото, но Юсефсон не го изслуша, а стана от леглото и отиде в банята. „Моята поляна — спомни си Чичото, — онази, която спасих... но може би е по-добре да не говоря за нея точно сега.“

Юсефсон се върна с две чаши за миене на зъбите и малка бутилка коняк, седна на ръба на леглото и рече:

— Ако искаш, сам си сипи вода от чешмата, аз ще го пия чист.

— Ще се върнеш ли в Оранжерията? — попита Чичото. — Какъв хубав коняк.

— Естествено, че е хубав. Или тази марка, или нищо.

Навън се чу звънец.

— Ядене — каза Юсефсон презрително. — Ти какво правиш?

— Ами нищо особено. Но защо са ти омръзнали книгите?

— Раздробяват. Разбираш ли, Вестерберг, докарват ме до отчаяние, защото раздробяват мисълта на мънички изящни потоци, които не водят доникъде. Не и мен. Не ме отвеждат до онова, което имам нужда да знам, за да разбера. Омръзнаха ми.

— Може би — опита Чичото предпазливо — ще е добре да ги оставиш за известно време и да опиташ другояче?

— Какво искаш да кажеш, как другояче?

Чичото погледна приятеля си, а той направи жест, който можеше да означава какво ли не, безпомощно любопитство например, и рече:

— В тази сграда времето е само нещо, което се изнизва, то тук не живее. Същото важи за тези книги. А аз искам ясна представа, и то спешно, ясна представа какво сме искали и сме се опитвали, какво е станало от всичко това и какво се брой за нещо повече. Важно е. Да откриеш кое е от истинско значение, ще е равносилно на някакъв вид отговор. Окончателното и трайно заключение, разбираш ли?

Чичото каза:

— Не съвсем... Толкова ли ти е необходимо? Щом само те притеснява... А и надали сега е по-спешно, отколкото винаги е било?

Юсефсон се разсмя:

— Вестерберг, у теб има нещо много мило. Но си голям дръвник, не мислиш ли?

— И още как — отговори Чичото. — Ще се върнеш ли в Оранжерията?

— Да, да, ще се върна, когато реша да се върна. А сега няма да кажа нито думичка повече, нито една смислена думичка.

Докато Чичото пътуваше към дома си с трамвая, съзнанието му не беше особено заето с казаното в този със сигурност много значим и отчасти непонятен разговор. Мислеше си само за Юсефсон и за поляната. Образът ѝ се приближи — поляната, която беше защитил. „Ще му разкажа за нея някой път.“

II

В годината преди Чичото да срещне Юсефсон, роднините наеха лятна къща на островче близо до брега. Тъй като островчето беше доста стръмно и недостъпно, те се притесняваха за Чичото и дълго се съвещаваха помежду си какво би било най-правилно — да го вземат със себе си или да го оставят в града. Чичото не беше толкова глух, колкото им беше внушил, че е, и чу почти всичко. Накрая нареди един пасианс, както понякога правеше, когато беше важно и трудно да се вземе решение. Ако пасиансът излезете, щеше да остане, ако не излезете, щеше замине. Това беше пасианс, който на практика никога не излизаше.

Най-характерното за островчето бе дълбокото скалисто дърво, което го прорязваше през средата от западния до източния бряг. Рибарят, който даваше къщата под наем, беше построил през него мост от второкачествени талпи, за да не се налага да се слиза през крайбрежната поляна на път от кея към къщата. Мостът бе нестабилна конструкция, но пестеше много време.

Първия път, когато Чичото се качи на скалата, спря рязко. Останалите сметнаха, че го е страх да тръгне по моста, ала изобщо не беше това. Чичото зърна крайбрежната поляна: през юли тя бе покрита с цветя, които изящно и едва усетно се полюшваха във всевъзможни багри, лумнали едновременно и краткотрайно. Чичото видя, че никой не е стъпвал на поляната, непокътната беше както в първото утро в рая и му се видя дори по-красива от Оранжерията. Реши, че на никого няма да позволи да докосне крайбрежната поляна, тя трябваше само да се съзерцава.

Всеки ден, точно преди изгрев-слънце, Чичото се спускаше по скалата и сядаше в края на своята поляна. Тя бе най-красива, когато слънцето се покажеше над хоризонта — тогава за няколко мига цветовете грейваха почти неземно, проникнати от светлината. Под меките юлски ветрове шареният килим се люлееше като в танц, какво зрелище! Чичото не изневеряваше на Оранжерията, но онова, което

непрекъснато се мени, все пак превъзхожда статичното, а поляната беше жива. Понякога го обземаше същият опасен копнеж както в Оранжерията — да се отдаде егоистично на възхитата си и да влезе право в нея, да я почувства плътно около себе си, да я прегърне. Но не го правеше.

И един хубав ден роднините намериха палатка за сауна — дори най-малката къща във Финландия трябва да има сауна, то се знае. Палатката трябваше да се разположи на равен терен, а единственото равно място на островчето бе поляната на Чичото. Настъпиха тежки дни с прекалено много говорене и прекалено дълги мълчания. Но както често се случва в семействата, постигнаха компромис: сауната щеше да се помести под моста, съвсем дискретно и без да нарушава особено целостта на поляната.

Когато опънаха сауната под моста и си отидоха, Чичото дойде да погледне. Голяма квадратна карикатура с ламаринен комин, безформена натрапница. Той се приближи, отвори вратата на палатката. Вътре беше сумрачно. Дървени нарове от широки дъски, печка с черни камъни, железен котел, ведро за вода, ветроупорен фенер. Практично място за усамотение. Чичото седна на най-ниския нар. Сега неговата поляна беше оградена като в рамка от отвора на палатката и изведнъж заприлича на картина, много светла, гледана от сумрака вътре. Почувства се сякаш той я е нарисувал.

Никой не се учуди, когато заяви, че иска да спи в сауната. Пригответе му постеля, донесоха всичко, което можеше да му потрябва. Чичото ги чуваше как трополят напред-назад по моста и се сещаше за случайните посетители на Оранжерията, онези, които се качваха по виещата се стълба и пак слизаха и си тръгваха.

Беше приятно да живее под солидните подпори на моста. Дървесината още миришеше на смола, беше пълна със стари пирони, които никой не си бе направил труда да извади — на тях той си закачаше шапката и бастуна, една кърпа и други дреболии и си спомняше какво беше, когато живееше на палатка като малък.

Една нощ в края на юли задуха и приливът заля дерето, наводни поляната и проникна в палатката-сауна на Чичото. Той се събуди, защото матракът му подгизна; не беше сигурен къде се намира. Брезентът на палатката се развяваше с плющене, беше много топло — топло и влажно като в Оранжерията — „над езерото с лилиите буря се

изви“. Във водата наоколо плуваха дребни вещи, които Чичото разбута, за да пристъпи в мократа нощ. Беше му много интересно. Навън бе по-светло, можеше да различи стъкления купол над дългите тъмни талази, които настъпваха през дерето. Куполът беше много по-висок от обикновено, краят му чисто и просто не се виждаше, а виещата се стълба бе изчезнала. Чичото откачи бастуна си от пирона и застина, вслушан във вятъра. Поляната се полюшваше боязливо напред-назад около него, докато той си проправяше път напред: да, най-последно можеше да прегърне поляната, да нагази право в езерото с лотосите, да почувства отзивчивата, пружинираща почва под босите си крака, мекото докосване на цветята, и да вникне в неподозираната битка на невинните цветя с нападащото море. Днес нямаше посетители, нито един, и можеше сам да притежава това, което обичаше, спокоен и без притеснение...

Постепенно Чичото се добря до къщата, заспа и не видя, когато на разсъмване палатката отлетя, плющяща на вятъра като прилеп с продрани криле; не видя, когато силните нозе на моста поддадоха, огънаха се и се разцепиха и треските хвъркнаха високо във въздуха, и гневното море ги отнесе.

Когато и последната подпора на моста рухна, дерето се превърна в поток от тъмна разярена вода. Част от моста се заклеци в пукнатина от другата страна на островчето и беше нацепена на дърва за огрев, останалото отплава в открито море и след време щеше да попадне на някой бряг, където щяха да го намерят и превърнат в строителен материал за къща или кей; всичко щеше да влезе в употреба по един или друг начин.

Роднините поръчаха да се прехвърли нов мост над дерето, според Чичото напълно несполучлива конструкция. Не изглеждаше истински, а като железопътен надлез, като площадка за пране на кея — нищо общо с него и с поляната. Старият мост бе посивял от слънцето и солената вода и бе добил цветовете на скалата: следваше и се нагаждаше към формата на земята и беше станал естествена част от строежа на островчето. Но Чичото не каза нищо, защото останалите бяха много горди със свършеното от тях.

Поляната не се възстанови след голямата нощна буря, но той се утешаваше с мисълта, че следващия юли тя ще стане красива както преди. А и заедно се бяха борили с морето.

Един ден Чичото откри, че дървата за печката са сиви и пълни с пирони: бяха от стария мост. Избра подходящи парчета и намери необходимите инструменти. Бавно и с големи усилия започна да изработва вярно умалено копие на стария мост, точно какъвто го беше видял.

Когато Чичото се върна в Оранжерията, Юсефсон остави книгата и каза:

— Ето те значи, Вестерберг, стар хедонист такъв. Добре че пак си тук. Аз, както виждаш, продължавам да търся някаква използвана логика. Но книгите не са по-мъдри от обикновено.

Направи му място до себе си на пейката и продължи да чете. Чичото седна в своя ъгъл, отляво; приятно беше да се върне у дома. Носеше моста, но му се стори неуместно да го покаже на Юсефсон. И може би трябваше да изчака малко с разказа за поляната и бурята. Чичото наблюдаваше красивото езеро с водните лилии, което изведнъж му се стори променено. Тогава той затвори очи и се опита да види по-надалеч, по-навътре, и отново го обгърна тъмната съпротива на водата и меката, разлюляна поляна.

Двамата продължиха да идват в Оранжерията, вече не толкова често. Портиерът, този, който седеше зад храста и плетеше на една кука, се пенсионира. Новият портиер не ги познаваше, седеше на маса до входната врата и от време на време обикаляше езерото с водните лилии: кръгче след кръгче, бавно, с ръце на гърба и точно пред пейката им, без никакво уважение.

Юсефсон изглеждаше съвсем доволен да си мълчи, да размени дума-две с Чичото, да протегне крака, да отбележи някой ред в книгата си. С всеки път, когато мълчанието останеше ненарушено, Чичото ставаше все по-неспокоен и раздражителен; всеки ден носеше моста, но му беше все по-трудно да го покаже, да разправи за бурната нощ — просто не можеше. Нощта, в която прегърна поляната, започваше да му се изплъзва, а Юсефсон ни най-малко не помагаше.

А после, един ден, когато седяха в Оранжерията както обикновено, над града се разрази яростна буря. Дневната светлина премина в сумрак, поройният дъжд зашиба стъкления купол и сред светкавиците и гръмотевиците Юсефсон вдигна книгата до носа си, но едва разчиташе буквите. Порив на вятъра отвори вратите на Оранжерията, чу се трясък на стъкло и бурята влетя и надигна вълни в

езерото с лилиите — съвсем мънички, но все пак вълни. Чичото се изправи, отиде до басейна и прекрачи вътре: зашляпа из водата и разбута листа и цветове, без ни най-малко да се съобразява, обърна се и извика:

— Юсефсон! Виж какво правя!

— Хубаво — каза Юсефсон и остави книгата. — Продължавай. Много ободряващо.

Сетне останаха, докато Оранжерията не затвори. Бурята постепенно утихна, а портиерът се успокои. Чичото разказа за поляната, а него много го биваше да разказва. Юсефсон беше по-добър слушател, отколкото човек би предположил. Чичото извади моста в миниатюра. Юсефсон го погледна и рече:

— Да, да, разбирам. Идеята за поляната. Съзерцание, възторг, преживяване и така нататък. А мостът — да направиш мост, който не води доникъде?

— Няма значение — каза Чичото ядосано. — Мостът си е мост. Пак се опитваш да придадеш особен смисъл на нещо напълно естествено. Докъде води и откъде идва не е важно, човек минава по него, това е всичко!

Портиерът дойде и попита дали Чичото няма да се прибира вече, преди да е настинал.

— Разговаряме — каза Чичото. — Юсефсон, стигна ли до някакво заключение? Намери ли нещо важно в тези книги?

— Едно-друго — отговори Юсефсон и се подсмихна. — Трябва си време, но аз си знаех от самото начало... Май няма да успеем да се убедим взаимно. Но необходимо ли е изобщо?

— Не — каза Чичото. — Човек просто иска другият да знае и да разбира.

— И това е вариант — каза Юсефсон. — Тази работа с поляната ми хареса.

Чичото каза:

— Да, струва ми се, че я описах доста цветисто.

Двамата се изправиха едновременно и излязоха през натрошените от бурята врати на Оранжерията. Сбогуваха се кратко и поеха всеки към дома си.

[1] Старейшината (англ.). — Б.р. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.